

У 1959 році Алекберлі залишив ЧДУ й перейшов на роботу до Дагестанського державного університету¹, де продовжив свої дослідження, тепер зосередившись на історії Кавказу. Однак його внесок у розвиток історичної науки в Чернівцях залишився значним. Його праці, особливо монографія про Хотинську війну, продовжували використовуватися в навчальному процесі та наукових дослідженнях. Багато його ідей і методологічних підходів знайшли продовження в роботах його учнів та колег.

Таким чином, діяльність М. Алекберлі в Чернівецькому університеті у 1950-х роках була багатогранною та високопродуктивною. Як науковець, він зробив значний внесок у вивчення історії України, особливо в контексті її взаємин з Османською імперією та Кримським ханством. Його монографія про Хотинську війну залишається важливим джерелом для дослідників цього періоду. Як педагог, він не лише передавав знання студентам, але й формував нові наукові кадри, багато з яких продовжили його справу. Як керівник кафедри загальної історії, він сприяв організаційному розвитку історичного факультету, впровадженню нових навчальних курсів та підвищенню рівня наукової роботи співробітників. Навіть після переходу М. Алекберлі на посаду завідувача кафедри загальної історії Дагестанського державного університету його вплив на розвиток історичної науки в ЧДУ залишався помітним. Сьогодні, коли вивчають історію українсько-турецьких відносин або розвиток історичної науки в Україні у другій половині XX століття, згадують і його ім'я, і його праці, що свідчить про важливе значення його діяльності.

3.10 ЖИТТЄВИЙ І НАУКОВИЙ ШЛЯХ ПРОФЕСОРА ЄВГЕНА ЧЕРЕЗОВА*

Богдан Богдарюк

Значна частина життя та науково-педагогічної діяльності відомого єгиптолога — професора Євгена Вікентійовича Черезова — пов'язана з історичним факультетом Чернівецького державного університету, нині — Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Разом із тим саме його класичні орієнталістичні студії репрезентують порівняно незначний український дослідницький сегмент у царині європейської єгиптології другої половини XX ст.

¹ АЧНУ. Фонд ОК. 1964. Інв. № 1. Арк. 116,117.

* DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-594-5-25>

Доцент Є. Черезов з аспірантами та студентами історичного факультету. 60-ті роки XX ст.

Євген Вікентійович народився, як фіксує його особова справа, на терені Російської імперії – у селі Стара Тушка В'ятської губернії 23 березня 1912 р. в багатодітній родині середнього статку¹. Його мати – Тетяна Григоріївна Хлюпіна, батько – Вікентій Михайлович Черезов. Для юнака батько був незаперечним авторитетом і першим учителем. Він допоміг Євгенові здобути середню освіту: 1930 р. хлопець закінчив московську СШ № 135 (до столиці сім'я переїхала ще в 1920 р.). Того ж, 1930 року Євген Вікентійович вступив і розпочав навчання на економічному факультеті Московського планово-економічного інституту, який закінчив у 1934 р.²

Однак, за спогадами Євгена Вікентійовича, ще у школі він захопився історією. Влітку 1936 р., успішно склавши вступні іспити, Євген Вікентійович зараховується студентом першого курсу історичного факультету Ленінградського державного університету імені А. С. Бубнова. Тоді ж, на першому курсі, Черезов вибирає для себе наукову спеціалізацію – історію Стародавнього світу; його юнацька мрія почала реалізовуватись³.

Європейські геополітичні реалії і початок Другої світової війни, природно, вплинули й на долю Євгена Вікентійовича: його мобілізують і він бере

¹ Архів Чернівецького державного університету. Ф. 1: Особові справи співробітників університету. Оп. відділу кадрів, 1988. Спр. № 20, Черезов Є. В. Арк. 5.

² Архів Чернівецького державного університету... Арк. 7–8.

³ Юсов С. Черезов Євгеній Вікентійович. *Українські історики XX століття. Бібліографічний довідник. Серія «Українські історики»*. Київ, Львів, 2003. Вип. 2. Ч. 1. С. 342.

участь у радянсько-фінській війні 1939–1940 рр. (перебував у 50-му стрілецькому корпусі на Карельському перешийку). Закінчення останнього, п'ятого, курсу й отримання диплома історика припали на літо – осінь 1941 р., коли розпочалась німецько-радянська війна (1941–1945 рр.)¹. Відразу ж після вручення диплома (3 листопада 1941 р.) Черезова знов мобілізують, і в лавах Червоної армії він воює до травня 1945 р.²

Демобілізувавшись у жовтні у званні капітана, Євген Вікентійович уже в листопаді 1945 р. складає екзамени (як фронтовик і орденоносець він ішов у додатковому наборі) та стає аспірантом кафедри історії Стародавнього Сходу на рідному факультеті; його спеціальність – «Стародавня історія». Науковий керівник і наставник молодого вченого – академік В. В. Струве.

Протягом аспірантських років Черезов наполегливо, насичено й плідно працює. Як наслідок, 28 грудня 1948 р. Євген Вікентійович захищає кандидатську дисертацію на тему «Грамоти захисту храмів Стародавнього царства Єгипту як історичне джерело (3000–2400 рр. до н. е.)»³. Будучи представником «школи Струве», у своїх подальших наукових дослідженнях і концептуальних твердженнях Черезов продовжив послідовно розвивати стрижневі ідеї та погляди любимого вчителя.

Згідно з розподілом, з 1 березня 1949 р. Черезов починає викладати на історичному факультеті ЧДУ. Його перша посада – старший викладач, далі, з 1950 р. – доцент кафедри стародавньої історії (рішення ВАК від 28 січня, протокол № 3), з 1951 по 1955 рік – завідувач цієї ж кафедри (на цій посаді замінив історика-антикознавця, професора А. Д. Дмитрева)⁴. Наступні 33 роки – сумлінна робота на кафедрі загальної історії, завідування кафедрою історії стародавнього світу і середніх віків (30 серпня 1976 р. – 29 серпня 1981 р.)⁵.

Разом із тим як сходознавець Черезов продовжував наполегливо займатись єгиптологічною проблематикою і у 1969 р. в Інституті історії АН УРСР захистив докторську дисертацію на тему «Техніка сільського господарства Стародавнього Єгипту»⁶. У лютому 1972 р. чернівецькому орієнталісту було присвоєно вчений ступінь доктора історичних наук (рішення ВАК

¹ Архів Чернівецького державного університету... Арк. 11–12.

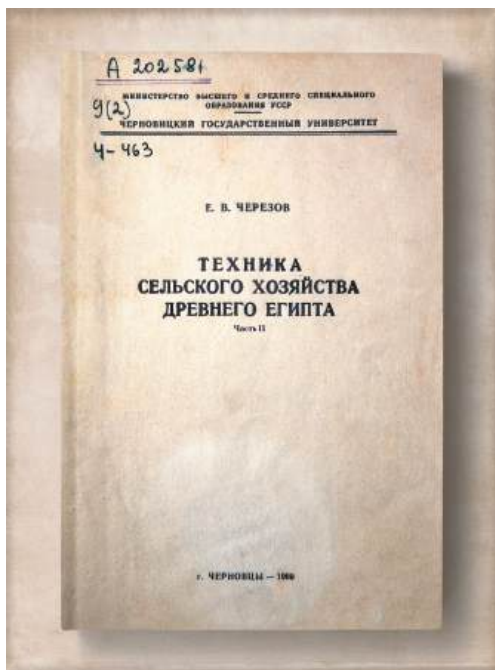
² Ілюк А. Є. В. Черезов – видатний український єгиптолог. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії*. Чернівці, 2013. Т. 1 (35). С. 273.

³ Черезов Е. Грамоты защиты храмов Древнего царства Египта как исторический источник (3000–2400 гг. до н. э.) : автореф. канд. дис. Л., 1948.

⁴ Архів Чернівецького державного... Арк. 33.

⁵ Шестаков Ю., Кожоляно Г., Хільчевський С. Наукова-педагогічна діяльність Є. В. Черезова. *Питання стародавньої та і середньовічної історії, археології й етнографії : зб. наук. статей*. Чернівці, 1997. Т. 3. С. 6.

⁶ Черезов Е. Техника сельского хозяйства Древнего Египта по изображениям на гробницах : автореф. докт. дис. К., 1969.

Титул монографії «Техніка сільського господарства Стародавнього Єгипту»

від 18 лютого, протокол № 11), а ще через рік — 30 травня 1973 р. — і вчене звання професора (протокол № 27 ВАК)¹.

Євген Вікентійович зробив і багато років читав на історичному факультеті Чернівецького державного університету декілька базових курсів, зокрема «Історію Стародавнього Сходу», «Історію первісного суспільства», «Археологію», «Етнографію». У 1981 р., як свідчать архівні документи, Є. В. Черезов написав заяву із проханням звільнити його з посади завідувача кафедри історії стародавнього світу і середніх віків у зв'язку з «похилим віком».

Після цього він ще сім років працював професором кафедри, професором-консультантом. В останній день свого життя він працював, як завжди: спочатку був на засідання кафедри, потім прочитав лекцію студентам-заочникам, попрощався з колегами, а через пів години раптом його не стало» (діагноз — ішемічна хвороба серця)².

Переходячи до огляду й аналізу наукового доробку професора Черезова, передусім потрібно звернути увагу на «предметну специфіку» його дослідницьких пріоритетів і концептуально-методологічних орієнтирів. В означеному контексті магістральним напрямом Євгена Вікентійовича стало комплексне вивчення соціальних відносин і особливостей функціонування економіки (соціально-економічної моделі) Стародавнього Єгипту в епоху Давнього, Середнього й Нового царства³.

Як вже згадувалося вище, кандидатська дисертація молодого єгиптолога була присвячена складним і неоднозначним (з погляду текстуальної

¹ Архів Чернівецького державного... Арк. 35.

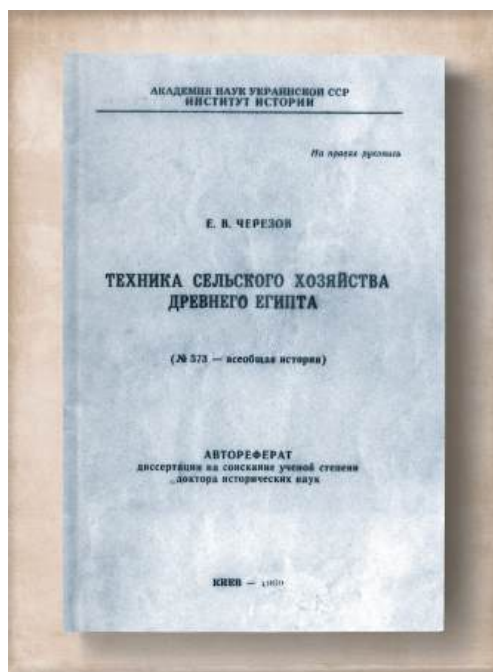
² Шестаков Ю., Кожоляно Г., Хільчевський С. Наукова-педагогічна діяльність... С. 6.

³ Балух В., Масан О. Творчий шлях кафедри етнології, античної та середньовічної історії за 60 років. Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії. Чернівці, 2001. Вип. 11. С. 14.

інтерпретації та гіпотетичної реконструкції) проблемам т. зв. грамот захисту, які дарувались фараонами храмам з їхнім храмовим господарством. Ця проблема, запропонована Черезову академіком Струве, містила в собі реальну наукову актуальність, оскільки на середину XX ст. в царині світової єгиптології конкретизовано (на рівні наукової проблеми) ще не досліджувалась¹.

Одним із концептуальних питань, які впливали з аналізу «грамот захисту», стало визначення (статусна фіксація і юридично-правова симптоматика) соціальної приналежності різних категорій храмових працівників — безпосередніх виробників матеріальних цінностей тогочасного диференційованого соціуму. У регламентаційних документах вони фігурують під такими назвами як «мерет», «бак», «хентиуше», «хему», «раби-іноземці». Їхній соціальній та фаховій ідентифікації Черезов присвятив низку статей².

Ось вони: «Категорія рабів-іноземців хему у Стародавньому Єгипті»³; «Соціальний стан мерет у храмовому господарстві Стародавнього царства»⁴; «До питання про хентиуше — дрібних землевласників у Стародавньому Єгипті»⁵; «Поділ праці в Єгипті епохи Стародавнього царства»⁶; «До питання про значення давньоєгипетських термінів мерет та хентиуше

Автореферат докторської дисертації Є. Черезова

¹ Шестаков Ю. Проблеми матеріальної культури стародавніх єгиптян у працях Є. В. Черезова. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Чернівці, 2002. Вип. 14. С. 9.

² Шестаков Ю., Дяк В. Соціально-економічні проблеми Стародавнього Єгипту за працями Є. В. Черезова. *Науково-практична конференція студентів і викладачів ЧДУ*. Чернівці, 1995. С. 26.

³ Черезов Е. Категория рабов-иноземцев хему (Hm) в Древнем Египте. *Научный ежегодник ЧГУ*. Черновцы, 1956.

⁴ Черезов Е. Социальное положение m.r.t (мерет) в храмовом хозяйстве Древнего царства. *Вестник древней истории*. 1951. № 2.

⁵ Черезов Е. К вопросу о хентиуше — мелких землевладельцах в Древнем Египте. *Вестник древней истории*. 1950. № 4.

⁶ Черезов Е. Разделение труда в Египте эпохи Древнего царства. *Научный ежегодник ЧГУ*. Черновцы, 1959.

за часів Стародавнього царства»¹; «Розвиток праці в Єгипті епохи Давнього царства»²; «До питання про поземельні відносини у Стародавньому Єгипті»³; «До питання про рабів-іноземців у Стародавньому Єгипті (за давньоєгипетськими джерелами)»⁴; «Перші землероби Стародавнього Єгипту»⁵; «До питання про прогрес плужного землеробства у Стародавньому Єгипті»⁶.

Підкреслюючи обмеженість писемних джерел щодо проблеми визначення типу історичної формації на Сході, багато уваги у своїх статтях Євген Вікентійович приділив визначенню соціальної приналежності категорії «мерет», що фігурує у давньоєгипетських храмових текстах. Спростовуючи й критикуючи аргументацію І. Лур'є, який вважав «мерет» поземельно залежними «кріпаками»⁷, Черезов доводив, що означеним терміном позначалась (маркувалась) одна з найважливіших в економічній сфері Стародавнього Єгипту категорій виробників, котрі перебували в рабському стані⁸.

На думку Євгена Вікентійовича, до симптоматичних чинників, які визначали рабську приналежність храмових «мерет», можна віднести такі: 1) в усіх текстах «мерет» ніколи не виступали як власники чи володарі землі або іншого майна; 2) про «мерет» у документах йдеться як про майно, яким можна заволодіти (придбати і продати); 3) «мерет» завжди згадуються в такому контексті, котрий дає змогу прирівнювати їх до майна храму разом із худобою⁹.

Аналіз джерел Давнього царства дав можливість Черезову зробити висновок, що «мерет» були позбавлені засобів виробництва (на відміну від вільних виробників матеріальної продукції) і самі залишались об'єктом, а не суб'єктом юридично-правових відносин, тобто «товаром» або певною «річчю», яка розглядалась (законодавчо регламентувалась) як торговельна операція, на рівні з іншим майном.

¹ Черезов Е. К вопросу о значении древнеегипетских терминов мерет и хентиуше во времена Древнего царства. *Вестник древней истории*. 1952. № 2.

² Черезов Е. Развитие труда в Египте эпохи Древнего царства. *Научный ежегодник ЧГУ*. Черновцы, 1958.

³ Черезов Е. К вопросу о поземельных отношениях эпохи Древнего царства в Египте. *Вестник древней истории*. 1949. № 3.

⁴ Черезов Е. К вопросу о рабах-иноземцах в Древнем Египте (по древнеегипетским источникам). *Древний мир. Сб. статей, посвященный академику Василию Васильевичу Струве*. М., 1962.

⁵ Черезов Е.В. Первые земледельцы Древнего Египта. *III Всесоюзная конференция по Древнему Востоку*. М., 1979.

⁶ Черезов Е. К вопросу о прогрессе плужного земледелия в Древнем Египте. *Древний Восток. Сб. статей*. М., 1975.

⁷ Лурье И. Древнеегипетские термины мерет и хентиуше во времена Древнего царства. *Вестник древней истории*. 1951. № 4.

⁸ Черезов Е. Социальное положение mṛ.t (мерет)... С. 45.

⁹ Черезов Е. Социальное положение mṛ.t (мерет)... С. 45.

**Проф. Є. Черезов серед колег кафедри історії стародавнього світу і середніх віків.
Сидить крайній зліва. 80-ті роки XX ст.**

Ще одна, не менш актуальна та дискусійна проблема в царині єгиптології 50–60-х рр. минулого століття стосувалася кількості (питомої ваги) рабів в епоху Давнього царства (III–VI династії) і шляхів чи умов потрапляння населення в рабську залежність.

Євген Вікентійович, порівнюючи давньоєгипетські реалії з Афіньським полісом V–IV ст. до н. е., де «в рамках» класичного античного рабства більшість рабів становили особи іноземного походження, військовополонені або ж невольники, придбані на зовнішніх (міждержавних) ринках, зазначає: для єгипетської держави III тис. до н. е. основну масу рабів – і доволі чисельну – складали військовополонені й самі єгиптяни – жителі «Країни Чорної та Червоної глини» та «піддані фараона»¹.

З твердженням і аргументацією професора Черезова та його однодумиці Т. М. Савельєвої (наукового співробітника Інституту сходознавства АН СРСР)² не погоджувався знаний сходознавець О. Д. Берлев. У статті «Цифрові дані відносно угону населення підкорених країн до Єгипту» вчений висловив думку, що урабівлення людей владними інституціями Давнього царства та їхнє подальше використання в цій якості реалізовувалось у порівняно

¹ Черезов Е. Категория рабов-иностранцев хему... С. 197.

² Савельева Т. Аграрный строй Египта в период Древнего царства. М., 1962.

незначних обсягах; як наслідок — сфера дійсно масового використання рабської праці була достатньо обмеженою¹.

Продовжуючи поглиблювати свої єгиптологічні студії, професор Черезов ґрунтовно, із цитуванням відповідних джерел, проаналізував не лише маловідому «чиновницьку» біографію Мечена — номарха V (Саїсського) і VI (Ксоїсського) септів Нижнього Єгипту за врядування фундатора IV династії, фараона Снофру (2613–2589 рр. до н. е.)², а й шляхи (як варіанти можливостей) потрапляння людини в рабську залежність, насамперед виділяючи боргову кабалу³, рабство за злочин⁴, а також купівлю-продаж⁵. Наукові опоненти Євгена Вікентійовича — І. М. Лур'є⁶, І. М. Віноградов⁷, М. А. Дандамаєв⁸ — залишалися прихильниками теорії, що за врядування фараонів IV–VI династій поява рабства через боржництво не мала об'єктивних підстав, отже, на практиці залишалася своєрідним винятком через слабкий розвиток товаро-грошових відносин.

Вивчаючи змістові (інформаційні) особливості Дашурського декрету Меріра Піопі I (2310–2260 рр. до н. е.), фараона VI династії, професор Черезов прослідкував значення терміна «хентіуше» (його дослівний переклад із давньоєгипетської мови — «ті, хто стоять перед ставком»), яким позначалась окрема категорія храмових робітників. На думку чернівецького дослідника, у документі йдеться про дрібних землевласників, оскільки зрошувальне землеробство для «хентіуше» було головним аграрним заняттям⁹.

Переклад цього терміна як «орендар», зроблений авторитетними німецькими науковцями-орієнталістами Єдуардом Мейєром і Германом Юнкером, український єгиптолог принципово відкинув, оскільки наявність ренди в епоху Давнього царства храмові джерела не фіксують¹⁰. І. Лур'є, зі свого боку, відстоював думку, що «хентіуше» можна вважати всіх, хто був «хентіуше будь-якої піраміди» й міг належати до вищих прошарків суспільства¹¹.

¹ Берлев О. Цифровые данные по угону населения покорённых стран в Египет. Государство и социальные структуры на Древнем Востоке. М., 1989.

² Черезов Е. Биография Мечена как исторический источник. Тезисы XIII научной сессии ЧГУ. Черновцы, 1957.; Черезов Е. Надписи Мечена. Вестник древней истории, 1964. № 4.

³ Черезов Е. Социальное положение *mr.t* (мерет)... С. 43.

⁴ Черезов Е. Социальное положение *mr.t* (мерет)... С. 44.

⁵ Черезов Е. К вопросу о значении... С. 125–126.

⁶ Лурье И. Древнеегипетские термины... С. 78–79.

⁷ Виноградов В. Раннее и Древнее царства Египта. История древнего мира. Ранняя древность. М., 1976. С. 155.

⁸ Дандамаев М. Нерабские формы зависимости в Древней Передней Азии. Проблемы социальных отношений и форм зависимости на Древнем Востоке. М., 1984. С. 131.

⁹ Черезов Е. К вопросу о хентіуше — мелких землевладельцах... С. 169.

¹⁰ Черезов Е. К вопросу о хентіуше — мелких землевладельцах... С. 169.

¹¹ Лурье И. Древнеегипетские термины... С. 81.

Проте Євген Вікентійович і не заперечував у цій гострій науковій полеміці вірогідність приналежності «хентиуше» до панівної верхівки тогочасного соціуму. Професор Черезов вважав: як можливі представники правлячої верстви, «хентиуше» за своїм майновим становищем (статусом), найімовірніше, не складали однорідну масу й могли бути як дрібними, так і великими землевласниками¹. Так само науково вагомими є його оригінальні джерелознавчі розвідки, присвячені розгляду й трактуванню текстуального змісту низку давньоєгипетських писемних пам'яток — «Палермського каменю»², «Надписів Мечена»³, храмових грамот⁴.

Протягом 60-х рр. Євген Вікентійович вивчає регіональну й локальну (номову) специфіку техніки сільського господарства, ремесла та металообробку в Давньому та Середньому царстві, законодавчу регламентацію поземельних відносин і форм рабства, спеціалізацію стародавніх єгиптян у вирощуванні злакових культур, плодових дерев, фруктів, овочів, лікарських рослин, а також висвітлює і характеризує місцеву фауну — розмаїтний тваринний світ давньоєгипетської цивілізації.

Серед публікацій комплексною постановкою проблеми, ґрунтовним аналізом джерел, аргументаційною логікою у викладі матеріалів і виваженістю узагальнюючих висновків позначені такі статті Черезова, як «Види домашніх та диких тварин Стародавнього Єгипту»⁵, «Розвиток рибальства у Стародавньому Єгипті»⁶, «Культурні та дикоростучі рослини Стародавнього Єгипту»⁷, «Землеробські знаряддя Древнього Єгипту» (написана українською мовою)⁸, «Розвиток металургії у Стародавньому Єгипті»⁹, «Землеробський реманент Стародавнього Єгипту»¹⁰, «Види домашніх тварин у Стародавньому Єгипті та їх використання»¹¹ та ін.¹².

¹ Черезов Е. К вопросу о хентиуше — мелких землевладельцах ... С. 169–170.

² Черезов Е. Древнейшая летопись «Палермский камень» и документы Древнего царства Египта. *Древний Египет*. Сб. статей. М., 1960.

³ Черезов Е. Надписи Мечена. *Вестник древней истории*, 1964. № 4.

⁴ Черезов Е. Роль общины Древнего Египта в землеустройстве. *Материалы XXI научной сессии*. Черновцы, 1965.

⁵ Черезов Е. Виды домашних и диких животных Древнего Египта. *Материалы XX научной сессии*. Черновцы, 1964.

⁶ Черезов Е. Развитие рыболовства в Древнем Египте. *Тезисы докладов XXII научной сессии*. Черновцы, 1966.

⁷ Черезов Е. Культурные и дикорастущие растения Древнего Египта (по древнеегипетским источникам). *Материалы XIX научной сессии*. Черновцы, 1963.

⁸ Черезов Е. В. Землеробські знаряддя Древнього Єгипту. *Наукові записки ЧДУ*, 1964. Т. 54. Вип. 3.

⁹ Черезов Е. Развитие металлургии в Древнем Египте. *Научный ежегодник ЧГУ*. Черновцы, 1958.

¹⁰ Черезов Е. Земледельческие орудия Древнего Египта. *Древний мир*. Сб. статей. М., 1962.

¹¹ Черезов Е. Виды домашних животных в Древнем Египте и их использование. *Древний Восток*. Сб. статей. М., 1973.

¹² Черезов Е. Рецензия на книгу И. А. Стучевского «Храмовая форма царского хозяйства Древнего Египта». *Вестник древней истории*, 1964. № 1.

На завершальному етапі підготовки докторської дисертації до захисту Євген Вікентійович паралельно здає в друк монографію «Техніка сільського господарства Стародавнього Єгипту», яка у 1968–1969 рр. побачила світ у двох частинах¹. Черезов на широкому фактологічному матеріалі висвітлив зародження, становлення, етапи розвитку й удосконалення іригаційного землеробства в долині Нілу (від дельти до середньої течії ріки). Він визначив, виокремив, ретельно й всебічно дослідив річні календарні цикли сільськогосподарських робіт, крім того, процес переробки та збереження всіх видів землеробської продукції у прихрамових сховищах².

Завершуючи цей стислий біографічний нарис, присвячений Євгену Вікентійовичу, не можна не згадати про його міжнародне визнання як авторитетного орієнталіста. Професор Черезов – не лише єдиний єгиптолог, котрий довгі роки жив і працював у Чернівцях (як відомо, поодиноких фахівців у таких надзвичайно складних та «екзотичних» галузях історичної науки в радянські часи концентрували й селекціонували переважно тільки у двох містах – Москві та Ленінграді; розподіл по союзних республіках сходознавців, антикознавців, індологів, синологів, іраністів, візантиністів, медієвістів залишався великою рідкістю, майже винятком із неписаних «академічних» правил, і на практиці для деяких молодих істориків-інтелектуалів був своєрідним «науковим засланням»); за сукупність публікацій з економіки й аграрних відносин Стародавнього Єгипту – 25 статей і монографія, що вийшла друком в Україні (у тих самих Чернівцях) – Євген Вікентійович був обраний почесним членом Інституту єгиптології Карлового університету в Празі (1965 р.) та став почесним доктором Каїрського університету (1978 р.).

Крім того, наукове ім'я Євгена Вікентійовича увійшло до міжнародної єгиптологічної бібліографії, котра постійно оновлюється й періодично видається в Лейдені (Нідерланди)³, а також – до бібліографічного довідника радянських сходознавців, який під редакцією С. Д. Мілібанд 1977 року побачив світ (оновлене й доповнене видання – 1995 р.)⁴. Академік Струве у своїх доповідях і публікаціях неодноразово відзначав цінність наукового доробку професора Черезова у вивченні питань соціально-економічної історії Стародавнього царства Єгипту⁵.

Як підкреслює український історик А. Коцур, «професор Є. Черезов займався дослідженням у галузі єгиптології на основі аналізу першоджерел,

¹ Черезов Е. Техника сельского хозяйства Древнего Египта. Черновцы, 1968. Ч. 1.; Черезов Е. Техника сельского хозяйства Древнего Египта. Черновцы, 1969. Ч. 2.

² Черезов Е. Техника сельского хозяйства... Ч. 2. С. 32–61.

³ Шестаков Ю. Кожоляню Г., Хильчевский С. Научно-педагогическая деятельность... С. 5.

⁴ Милибанд С. Библиографический словарь... С. 671–673.

⁵ Струве В. Проблема зарождения, развития и разложения... С. 134–135.

використовуючи передові тогочасні наукові технології. Український єгиптолог увійшов до когорти не лише видатних радянських, а й світових сходознавців»¹. Звісно, Євген Вікентійович, маючи потужний науковий потенціал, міг би залишити набагато більшу дослідницьку спадщину. Однак в умовах ком- партійного диктату перебування на своєрідній науковій «периферії», без доступу до столичних інформаційних центрів, не сприяло його всебічній та повній самореалізації як вченого-єгиптолога.

А. Коцур із цього приводу симптоматично зазначає: «Є. Черезов, перебуваючи в лещатах радянської тоталітарної системи, один із небагатьох у Європі знавців давньоєгипетської мови, не мав змоги відвідувати міжнародні наукові симпозиуми, спілкуватися із зарубіжними сходознавцями. Він, як і сотні інших учених, не зміг «вписатися у систему», маючи «сумнівне походження» неблагонадійних чи репресованих батьків, — однак спромігся, попри все, стати відомим орієнталістом УРСР, знаменитим у Європі та світі сходознавцем, здійснивши справжній прорив у тогочасній єгиптології»².

Резюмуючи, можна лише додати, що в історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича дослідницька, викладацька й педагогічна діяльність професора Євгена Вікентійовича Черезова стала вагомим внеском у справу зміцнення та подальшого розвитку усталених традицій, при- таманних європейській академічній науці.

3.11 ІВАН ГРИЦЕНКО — ОДИН ІЗ ФУНДАТОРІВ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ*

Олексій Балух, Ганна Скорейко

Іван Антонович Гриценко (1920–2007) — відомий український історик, доктор історичних наук (1982), професор (1984), фахівець з історії України XVII ст., а також історичних зв'язків Північної Буковини з Наддніпрянською Україною, який зробив значний внесок у розвиток історичної науки та вищої освіти в Україні.

¹ Коцур А. Єгиптолог Є. В. Черезов (1912–1988) и його наукова спадщина. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2019. Вип. 1 (140). С. 29.

² Коцур А. Єгиптолог Є. В. Черезов... С. 29